

prof. zw. dr hab. Jerzy Menkes
Kierownik Katedry Prawa Międzynarodowego i Organizacji
Międzynarodowych
Kolegium Gospodarki Światowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Warszawa, dnia 23 maja 2019 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Bartosza Żmudy pt.: „Europejska komisja przeciwko rasizmowi i nietolerancji (ECRI) w europejskim systemie praw człowieka”, Lublin 2018, s. 261, napisanej pod kierunkiem Pana prof. dr hab. Jerzego Jaskierni

O wyborze tematu.

„Ludzie ludziom zgotowali ten los” (Zofia Nałkowska, *Medaliony*. Sp. Wyd. „Czytelnik”, Warszawa 1946). Ta powszechnie znana – a ostatnio „nowelizowane” przez IPN¹ – konstatacja faktu (a zarazem niezgoda w stosunku do obecności zła) jest punktem wyjścia refleksji nad możliwością zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych i wielu, wielu innych. Jest w nim zawarte stwierdzenie, że „zwykli ludzie” dopuścili się i dopuszczają zbrodni wobec innych zwykłych ludzi i nie robią tego wyobcowane jednostki działające pod przykryciem ciemności, a grupy ludzi działające w pełnym świetle. Jest to mroczny fenomen człowieka, jednak jedną z możliwości jego wyjaśnienia jest teza, że aczkolwiek robili/robią to ludzie (a nie pojedynczy człowiek), to jednak nie robią tego (innym) ludziom takim, jak oni, a „stworom”, ludźmi nie będącymi. I to umożliwia zrozumienia zarówno Zagłady (w czasie II wojny światowej), Srebrenicy i Rwandy, jak i innych przypadków rasizmu i nietolerancji. Taki – na co wskazuje początek Wprowadzenia – jest punkt wyjścia dysertacji mgr Żmudy poświęconej instytucjonalnej implementacji zakazu dyskryminacji opartej o kryteria rasistowskie, ksenofobiczne, antysemickie i innej nietolerancji. Wybór tej materii uważam za bardzo wartościowy, o czym decyduje fakt zarówno, niestety, aktualności, jak i realności zagrożenia praktykami mającymi

¹ IPN dopisał „Niemców” do tego zdania w materiale z okazji 76. Rocznicy powstania w getcie warszawskim; W. Beczek, „Ludzie (Niemcy) ludziom zgotowali ten los” to propaganda IPN. Tego autorka nie miała na myśli [ANALIZA]. *Gazeta Wyborcza* 19.04.2019, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24684656,ludzie-niemcy-ludziom-zgotowali-ten-los-to-tepa-propaganda.html>

za podstawę szeroko pojmowaną dyskryminację. Ta aktualność uzasadnia również powtórne zbadanie materii wielokrotnie opisanej i przeanalizowanej.

Cel dysertacji i metody badawcze

Doktorant jasno określa cel dysertacji. Już bowiem tytuł pracy wskazuje (mimo, że Autor tak tego nie nazywa) na problem badawczy. Mgr Żmuda formułuje hipotezę główną w brzmieniu (po przetworzeniu – J.M.): ECRI jest instytucją międzynarodową, która efektywnie realizuje powierzone jej funkcje w odniesieniu do tworzenia i implementacji prawa wymierzonego przeciwko przedmiotowym dla pracy czynom i postawom. Ta hipoteza została sformułowana prawidłowo i może być przedmiotem badania prawniczego. Jednak nieprawidłowy jest użyty na jej określenie termin, gdyż jest to w istocie teza, a nie główna hipoteza pracy. Tezę rozwijają i uszczegóławiają 3 hipotezy. Jest to układ prawidłowy posłużenie się terminem *hipoteza główna* zamiast *teza* uważam za usterkę techniczną. W odniesieniu do tezy i hipotez moje wątpliwości, związane z możliwością realizacji celu badawczego, wywołuje aprecjacja problemu efektywności instytucji; efektywność instytucji jest bowiem w badaniu prawniczym trudno mierzalna (oczywiście rozumiem chęć Autora do wykazania „świątynności” instytucji – przedmiotu pasji poznania). Autor jasno wskazuje na metody prawnicze, którymi posługuje się w pracy i są one adekwatne do przedmiotu i celu badania. Zastrzeżenia budzi jednak oddzielenie analizy systemowej od – niedookreślonych – metod politologicznych (s. 15). Metoda analizy systemowej jest bowiem metodą analizy w ramach teorii stosunków międzynarodowych, zaś metod politologicznych jest całe mnóstwo i nawet gdyby Autor chciał z nich wszystkich skorzystać (czego nie czyni), to wnioski nie miałyby wartości w badaniu prawniczym.

Konstrukcja pracy

Pracę otwiera Wprowadzenie. Jest to – na szczęście – klasyczny, zgodny z pożądaną w dysertacjach formułą wstęp, pozbawiony udziwnień i racjonalny z punktu widzenia objętości – w proporcji do pracy. We Wprowadzeniu Doktorant uzasadnił wybór tematu dysertacji; - przedstawił strukturę dysertacji; - metody badawcze; - oraz hipotezy i pytania badawcze. Zaletą Wprowadzenia jest również wyraźne sformułowanie głównego celu badawczego. To wprowadzenie pozwala podążać za Doktorantem w realizacji planu badawczego i oceniać rezultat w formule pytania: „czy ugrał tyle, ile zaliczył?”.

Konstrukcja pracy jest zgodna z najczęściej występującą w dysertacjach, acz nie w pełni adekwatna do celu badawczego. W rozdziale I Autor analizuje podstawowe terminy w

celu rekonstrukcji pojęć istotnych dla pracy. W przypadku tego rozdziału silnie odczuwam brak prawniczej analizy z wykorzystaniem metody pozytywistycznej. Zarazem nie mam poczucia tego, że Doktorant odróżnia *termin* od *pojęcia*; wyjaśnienia różnic będę oczekiwał w trakcie „obrony”. Kolejny rozdział nt. Rady Europy jest schematyczny i aczkolwiek mgr Żmuda wykazał, że wie o organizacji tyle, ile powinien to ja – jako recenzent, nie wiem czy nie szkoda było na to miejsca w dysertacji. Zarazem, co podkreślam, opis jest kompletny i oparty na reprezentatywnej literaturze. Z uznaniem odnotowuję szerokość i jakość kwerendy będącej podstawą opracowania tego rozdziału. Uznaję, że racjonalnym samoograniczeniem mgr Żmudy byłoby rozpoczęcie rozprawy od jej rozdziału III obejmującego całość materii instytucjonalnej analizy ECRI. Rozdział ten powinien zostać, dodatkowo, okrojony o 2 pierwsze akapity stanowiące powtórzenie zdań wcześniejszych. Rozdział ten jest również oparty na dobrych źródłach i poprawnie napisany. Niestety nie wiem, a wątpię czy wie i Doktorant, co jest przedmiotem podrozdziału 2 zatytułowanego „Charakter prawny ECRI”. Po pierwsze, wydaje mi się, że problemem badawczym jest charakterystyka prawnicza, a nie charakter prawny instytucji, a dodatkowo i tak jej brakuje w pracy – tak więc kolejne pytanie (w trakcie publicznej obrony) dotyczyć będzie prawniczej charakterystyki ECRI.

W rozdziale kolejnym, czwartym Autor zawarł analizę funkcjonalną ECRI. Wartością dodaną tego rozdziału jest „Charakterystyka tendencji w zakresie zwiększania aktywności ECRI”, a więc podrozdział 6; Niestety materia została potraktowana zdawkowo. Autor wnioskowi z bardzo ważnego badania poświęcił mniej niż 2 strony, a dodatkowo nie przedstawił bazy danych, na których oparł wnioski.

Rdzeń pracy zamyka deskrypcja działalności innych instytucji europejskiego systemu praw człowieka. Niestety tytuł rozdziału więcej obiecuje niż Doktorant dał. Tytuł rozdziału brzmi bowiem „ECRI a (pogrub. – J.M.) inne instytucje europejskiego systemu ochrony praw człowieka”. Niestety „a” jest nieobecne w treści rozdziału, mimo że to właśnie ono byłoby istotną wartością dodaną dysertacji.

Dysertację zamyka Zakończenie okrojone do syntezy pracy z perspektywy jej hipotez.

Ocena ogólna

Praca jest oparta na szerokich i kompleksowych studiach. Autor wie o czym pisze i ta wiedza ma rzetelną podstawę. Cel badawczy pracy – cel społecznie istotny, co uznaję za zasługujące na powtórzenie – mgr Żmuda zrealizował. Doktorant wykazał się umiejętnością analizy prawniczej. Wywód jest prowadzony logicznie. Autor podporządkował dobór i sposób prezentacji materii celowi dysertacji.

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi rozwiązanie problemu naukowego. Doktorant wykazał w dysertacji ogólną wiedzę teoretyczną i umiejętności. Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi ustawowe w odniesieniu do nadania stopnia naukowego doktora.

Uwagi szczegółowe, w tym krytyczne. Zarówno pozytywne, jak i krytyczne uwagi szczegółowe już wyartykułowałem. W całej pracy wysoko oceniam język oraz staranność Autora. Jednoznacznie negatywnie oceniam brak podsumowań-wniosków z poszczególnych rozdziałów, jak i podsumowania całości. Te braki wywołują – krzywdzące dla Autora – odczucie, że z analiz nic nie wynika i że mgr Żmuda nie potrafi na ca 3 stronach streścić pracy.

Wnioski końcowe. Reasumując stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w artykule 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65. poz. 595, z późn. zm.).

Na tej podstawie wnioskuję o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pana mgr Bartosza Żmudy pt.: „Europejska komisja przeciwko rasizmowi i nietolerancji (ECRI) w europejskim systemie praw człowieka” i dopuszczenie do jej publicznej obrony.